

mgr Łukasz Ciołek

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Odpowiedzialność za naruszenia prawa autorskiego w polskim systemie prawnym

Liability for infringements of copyright law in Polish legal system

Streszczenie: Celem niniejszej publikacji jest ukazanie wybranych kwestii odpowiedzialności za naruszenia prawa autorskiego na gruncie polskiego systemu normatywnego. Ochrona praw twórcy stanowiąca fundament regulacji prawnoautorskich obejmuje szereg aspektów prawnych, wśród których kwestie odpowiedzialności za naruszenia praw wyłącznych odgrywają istotną rolę. Problematyka odpowiedzialności i jej rozszerzenia jest też obecnie w przedmiocie ożywionych dyskusji oraz inicjatyw podejmowanych na poziomie międzynarodowym oraz unijnym bezpośrednio oddziaływującym jednak na regulacje krajowe. W niniejszej publikacji podjęto próbę przedstawienia obecnych regulacji ustanawiających zasady odpowiedzialności osób naruszających prawa autorskie, których to znajomość niezbędna jest dla zrozumienia kierunków postulowanych zmian. Problem samych inicjatyw w tej kwestii, jakkolwiek interesujący, ze względu na szeroki zakres przedmiotowy tego rodzaju zagadnień nie mógł być podjęty na łamach niniejszej publikacji.

Słowa kluczowe: prawo autorskie, odpowiedzialność, naruszenia prawa autorskiego

Abstract: Revealing chosen matter of responsibility for enforcement of copyright and related rights on the basis of the Polish legal system is the aim of this publication. The author's rights protection which lays the foundation of copyright regulation encompasses a lot of legal aspects, among which the problem of enforcement of these exclusive rights plays a vital part. The matters of responsibility and its expansion are currently the object of spirited discussion and initiatives which are being taken at international and European Union level, which however, has an influence on domestic regulations. This publication is an attempt to introduce current regulations that constitute rules of responsibility for people who enforce copyright, knowledge of which is essential to understand the directions of postulating changes. The problem of initiatives concerning the responsibility for breaking the copyright law, however, interesting, according to its wide subject-matter could not be undertaken in this publication.

Keywords: copyright, liability, infringements of copyright law

Wstęp

Prawo autorskie można rozumieć w dwojaki sposób: w ujęciu węższym obejmującym jedynie przepisy prawa autorskiego, bądź w ujęciu szerszym – do regulacji prawnoautorskich zaliczając także uregulowania praw pokrewnych. Na wstępie należy zaznaczyć, iż niniejsza publikacja odnosi się jedynie do kwestii odpowiedzialności za naruszenia praw twórcy. Zróżnicowanie podmiotów praw pokrewnych, do których zalicza się zarówno artystów wykonawców jak też producentów fonogramów i wideogramów, wymaga odrębnej analizy regulacji praw pokrewnych, nie we wszystkich przypadkach pokrywa się ona bowiem z prawnymi aspektami odpowiedzialności za wkraczanie w monopol twórcy.

Międzynarodowe implikacje krajowych regulacji prawa autorskiego

Zgodnie z art. 9 Konstytucji RP, Polska zobowiązana jest do przestrzegania wiążącego ją prawa międzynarodowego¹. Środki ochrony interesów autora określające zasady odpowiedzialności za przekroczenie prawa autorskiego dokumenty międzynarodowe traktują jednak w sposób pobieżny. Zarówno konwencja berneńska, jak też traktaty WIPO zawierają jedynie ogólne postanowienia w tej materii pozostawiając dużą swobodę ustawodawstwu krajowemu. Wyjątek stanowi Porozumienie TRIPS, które w części III zatytułowanej „Dochodzenie i egzekwowanie praw własności intelektualnej” odnosi się do podstawowych kwestii związanych z odpowiedzialnością administracyjną, cywilną, karną oraz środkami zaradczymi i tymczasowymi². W artykułach 41-61 Porozumienia TRIPS zawarto wymagania konieczne dla uznania danego państwa za chroniące prawa autorskie w sposób wystarczający. Należy do nich zapewnienie:

- skutecznej ochrony przeciwko naruszeniom, włącznie z doraźnymi środkami dla zapobiegania naruszeniom i środkami zaradczymi dla odstraszenia od następnych naruszeń;
- słusznym i sprawiedliwym procedur dochodzenia i egzekwowania praw własności intelektualnej, które nie będą niepotrzebnie skomplikowane, kosztowne, ustanawiające nierozsądne terminy, bądź powodujące nieuzasadnione opóźnienia;
- sądowych lub administracyjnych środków oraz procedur włączając w to sądowe nakazanie stronie, aby zaprzestała naruszenia, nakazanie usunięcia lub zniszczenia przedmiotów handlu będących wynikiem naruszenia oraz materiałów i narzędzi, których głównym przeznaczeniem było wytwarzanie towarów naruszających prawa, w celu minimalizacji ryzyka dokonywania dalszych działań niezgodnych z prawem;
- procedur karnych stosowanych w przypadku umyślnego łamania praw autorskich na skalę handlową, obejmujących następujące środki zaradcze: uwięzienie, kary pieniężne wystarczające dla odstraszenia zgodnie z wymiarem kar stosowanych za przestępstwa o odpowiadającym im ciężarze, konfiskatę, przepadek i zniszczenie towarów stanowiących naruszenie oraz wszelkich materiałów i narzędzi, które były głównie stosowane dla popełnienia przestępstwa³.

Wskazane powyżej regulacje nie są jedynymi odnoszącymi się do problematyki odpowiedzialności za naruszenie prawa autorskiego na płaszczyźnie ponadpaństwowej. Od 1 maja 2004 r. czyli od wstąpienia Polski do Unii Europejskiej, na terenie naszego kraju obowiązuje prawo przyjęte w ramach Unii. W zakresie prawa autorskiego przybiera ono najczęściej formę dyrektyw, a więc aktów, które nie są stosowane bezpośrednio, określają bowiem jedynie pewne cele i czas ich realizacji, wyboru środków temu służących dokonuje zaś państwo członkowskie

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).

² Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (TRIPS) z dnia 15 kwietnia 1994.

³ Zestawienie praw zostało dokonane z wykorzystaniem sformułowań zawartych w porozumieniu TRIPS art.: 41-61, wyszczególnienie poszczególnych wymagań dokonane zostało na podstawie: Copyright Enforcement Under The TRIPS Agreement: A Paper Prepared by the International Intellectual Property Alliance [dostępne pod adresem: http://www.iipa.com/rbi/2004_Oct19_TRIPS.pdf].

w ramach transpozycji dyrektywy. Nie dziwi więc fakt, że kompleksowej regulacji z zakresu odpowiedzialności za naruszenia prawa autorskiego próżno szukać także w treści tych aktów. Większość z nich to postanowienia fragmentaryczne jak np. art. 7 dyrektywy Rady 91/250/EWG z dnia 14 maja 1991 r. w sprawie ochrony prawnej programów komputerowych czy art. 12 dyrektywy 96/9/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 marca 1996 r. w sprawie ochrony prawnej baz danych. Nakładają one jedynie obowiązek ustanowienia przez państwa członkowskie odpowiednich środków prawnych służących zabezpieczeniu uprawnień w nich zawartych. Dokładniejsza regulacja zawarta jest w dyrektywie 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym, podobnie jak wymienione wcześniej dokumenty, zobowiązuje ona ustawodawców krajowych do ukonstytuowania środków prawnych odnoszących się do naruszeń prawa autorskiego oraz podjęcia wszelkich działań koniecznych dla zapewnienia ich funkcjonowania. Jej uregulowanie są jednak bardziej szczegółowe, tworzą bowiem pewne wymagania dla ochrony przewidzianej przez państwa członkowskie. Konieczne jest, by przedsięwzięte środki były skuteczne i proporcjonalne, zaś celem ich utworzenia jest zniechęcanie do dokonywania dalszych naruszeń. Ustawodawcy krajowi są też obowiązani do zagwarantowania podmiotom autorsko uprawnionym możliwości występowania z roszczeniami odszkodowawczymi oraz wnioskami o ich zabezpieczenie. Roszczenia te powinny przysługiwać nie tylko wobec samych sprawców czynów, ale też pośredników, których działania przyczyniły się do powstania naruszenia.

Do kwestii odpowiedzialności za naruszenia prawa autorskiego odniesiono się także w dyrektywie 2004/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej. Dokument ten jest efektem podejmowanych przez Komisję inicjatyw mających na celu zwalczanie naruszeń prawa autorskiego, ujednociając środki prawne temu służące, w tym odnoszące się także do zagadnienia odpowiedzialności za naruszenia monopolu twórcy, poprzez wprowadzenie w państwach członkowskich w sposób sprawiedliwy i słuszny, unikając nadmiernego skomplikowania, kosztowności, rozciągnięcia w czasie, ograniczeń w handlu oraz możliwości nadużywania, środków prawnych niezbędnych dla osiągnięcia tego celu, które to środki oparte są ponad to na zasadach skuteczności, proporcjonalności i prewencji. Wymienione w dyrektywie kwestie odpowiedzialności zobowiązują państwa członkowskie do zagwarantowania podmiotom praw autorskich roszczeń obejmujących odszkodowania, rekompensaty oraz publikowanie decyzji sądowych, a także ustanowienie prawomocnym wyrokiem sądu zakazu kontynuowania czynności naruszającej prawa wyłączne bądź pośredniczenia w takiej czynności⁴. Podobnie sytuacja wygląda w ramach regulacji karnych, dowolność w kształtowaniu których pozostawiona została państwom członkowskim.

Omawiane przepisy nie zawierają jednak kompleksowych uregulowań precyzyjnie określających zasady wspomnianej odpowiedzialności, nie określają też w sposób wyczerpujący katalogu roszczeń cywilnoprawnych przysługujących podmiotom, których prawa naruszono. Takie ukształtowanie powyższych regulacji

⁴ Dyrektywa 2004/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej.

zdaje się być świadomym działaniem organów Unii Europejskiej, które powstrzymały się od narzucenia państwom członkowskim szczegółowych wymagań, stwierdzając, że swoboda ich ustalania w ramach wewnętrznych ustawodawstw, nie wpłynie niekorzystnie na funkcjonowanie wolnego rynku⁵.

Rodzaje odpowiedzialności za naruszenia prawa autorskiego na gruncie polskiego ustawodawstwa

Zawarte w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych uregulowania można podzielić w oparciu o kryterium przedmiotowe na środki chroniące prawa majątkowe i środki chroniące prawa osobiste autorów. W ramach tak dokonanego podziału można wyróżnić środki ochrony o charakterze zarówno cywilnoprawnym, jak też karnoprawnym, które są od siebie niezależne. Jest zatem możliwe pociągnięcie sprawy naruszenia zarówno do odpowiedzialności cywilnej, jak też karnej⁶.

Odpowiedzialność cywilna stoi na straży prywatnych interesów podmiotów autorsko uprawnionych. Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych reguluje te kwestie w art. 78-80, dla uzyskania pełnego obrazu ochrony należy się jednak odwołać także do kodeksu cywilnego oraz kodeksu postępowania cywilnego. Pierwsze z nich zawiera przepisy materialnoprawne, drugi zaś odnosi się do kwestii proceduralnych.

Regulacje karnoprawne stanowią istotną grupę środków, które penalizując działania związane z naruszeniami prawa autorskiego w sposób bardziej represyjny niż przepisy z zakresu prawa cywilnego, odnoszą się do sprawców naruszeń. To właśnie przepisy karne przewidujące karę pozbawienia wolności, ograniczenia wolności lub karę grzywny stanowią trzon funkcji prewencyjnej. O ile jednak kara grzywny ma charakter zbliżony do roszczeń cywilnoprawnych, o tyle widmo pobytu w zakładzie penitencjarnym jest środkiem skutecznie odstrasającym potencjalnych sprawców czynów zabronionych. Regulacje prawa karnego są o tyle istotne, że ochrona cywilnoprawna nie daje sobie rady z negatywnymi zjawiskami, które nabierają coraz większej dynamiki⁷.

W ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych w art. 115-123 zawarto rozbudowaną część regulującą zagadnienia tego rodzaju odpowiedzialności⁸. Przepisy te mają charakter materialnoprawny, zaś w sprawach proceduralnych należy odwołać się do postanowień kodeksu postępowania karnego. Wszystkie czyny zabronione wymienione w tych artykułach są przestępstwa, żadne z nich nie może być więc traktowane jako wykroczenie.

⁵ A. Matlak, *Prawo autorskie w społeczeństwie informacyjnym*, Zakamycze, Kraków 2004, s. 170.

⁶ K. Golań, R. Golań, *Prawo autorskie w praktyce: nowe pola eksploatacji, opłaty, twórcze bazy danych, obrót cywilnoprawny, opodatkowanie, ochrona prawa autorskiego*, Infor, Warszawa 2003, s. 142.

⁷ D. Czajka, *Ochrona praw twórców i producentów*, Europejska Wyższa Szkoła Prawa i Administracji, Warszawa 2010, s. 272

⁸ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. nr 90, poz. 631)

Sankcje przewidziane przez ustawę są zróżnicowane od kary grzywny po karę pozbawienia wolności do lat 5. Dodatkowym rozwiązaniem o charakterze represyjno-zabezpieczającym jest zawarty w art.121, obligatoryjny przepadek przedmiotów służących do popełnienia przestępstwa⁹.

Istotnym ułatwieniem dla dochodzenia roszczeń przez podmioty autorsko uprawnione są wprowadzone w ustawie przepisy procesowe, dające możliwość ścigania określonych przestępstw z oskarżenia prywatnego, co znacznie wzmacnia pozycję pokrzywdzonego, uniezależniając wszczęcie postępowania od działań organów państwowych¹⁰.

Wskazane rodzaje odpowiedzialności wymieniane są bardzo często jako jedyne regulacje tej materii, należy jednak odnieść się w tym kontekście także do odpowiedzialności dyscyplinarnej, które jakkolwiek ograniczona w aspekcie podmiotowym, dotyczy bowiem jedynie określonych grup osób a mianowicie nauczycieli akademickich, doktorantów oraz studentów uczelni wyższych popełniających przestępstwo plagiatu, nie zaś wszystkich, którzy dopuszczają się naruszenia monopolu twórcy, jak w przypadku odpowiedzialności cywilnej lub karnej, służy jednak temu samemu celowi. Jest ona uregulowana w dwóch aktach prawnych: ustawie z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym oraz ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

Odpowiedzialność za naruszenia praw osobistych

Prawa osobiste autora stanowią wyraz jego więzi z dziełem, o niezbywalnym i nieograniczonym w aspekcie czasowym charakterze. Ich katalog zawiera art.16 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych zaliczając do nich przede wszystkim prawo do autorstwa utworu, oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo, nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania, decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności oraz nadzoru nad sposobem korzystania z utworu¹¹. Wyliczenie to nie ma charakteru zamkniętego, pozwalając na zaliczenie do tej grupy także innych uprawnień związanych z twórczą płaszczyzną działań autora¹².

Przyznanie ochrony praw osobistych nie wynika z konieczności zapewnienia autorowi środków niezbędnych dla dochodzenia korzyści ekonomicznych, ich celem jest bowiem ochrona pozamaterialnej sfery interesów autora¹³. Nie oznacza to jednak, że środki te mają charakter wyłącznie niemajątkowy. Dochodząc swoich praw na płaszczyźnie cywilnoprawnej, autor może zgłosić bowiem roszczenia zarówno o charakterze majątkowym, jak i niemajątkowym.

⁹ K. Golat, R. Golat, *Prawo autorskie w praktyce...*, s. 153.

¹⁰ R. Golat, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 223

¹¹ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. nr 90, poz. 631)

¹² Zob E. Wojnicka, *System prawa prywatnego*. t.13. *Prawo autorskie*, red. J. Barta, R. Markiewicz, Warszawa 2007 s. 229-241.

¹³ J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska: Z. Ćwiąkalski, R. Markiewicz, E. Traple, *Ustawa prawo autorskie i prawa pokrewne: komentarz*, Zakamycze, Kraków 2005, s. 228-229.

Zanim dokonana zostanie analiza środków ochrony, warto zwrócić uwagę na rodzaje czynów, które mogą być podejmowane przeciwko prawom osobistym autora. Zgodnie z klasyfikacją dokonaną przez D. Czajkę czyny takie mogą obejmować m.in.: przypisywanie sobie autorstwa cudzego dzieła, przywłaszczenie nazwiska twórcy, rozpowszechnianie cudzego utworu z usunięciem lub pominięciem jego autorstwa, nieuprawniona krytyczna ocena utworu godząca w dobrą treść lub sławę jego autora, naruszenie integralności utworu, sprzeniewierzenie się nakazowi rzetelnego wykorzystania utworu, naruszenie prawa twórcy do pierwszego udostępnienia dzieła, uniemożliwiania lub utrudniania prawa do kontroli czy naruszenie nakazu udostępnienia dzieła twórcy przez nabywcę oryginału¹⁴.

Twórca, którego prawa osobiste zostały zagrożone cudzym działaniem, może żądać w ramach roszczeń niemajątkowych: zaniechania czynności zagrażających naruszeniem lub naruszających jego dobra osobiste oraz usunięcia skutków takiego naruszenia.

Roszczenie o zaniechanie przysługuje jeszcze przed naruszeniem praw autora w sytuacji, gdy występuje takie zagrożenie, bez względu na okoliczności, w jakich działa potencjalny sprawca i czy działanie to ma charakter zawiniony czy też nie. Drugi przypadek dotyczy natomiast sytuacji, gdy naruszenie takie już wystąpiło. Żądanie jego zaniechania odnosić się więc będzie do przyszłych działań sprawcy. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na treść sentencji nakazującej zaprzestania tego rodzaju czynności, która to powinna zawierać dwa elementy: wskazanie dobra, wobec którego wydawany jest zakaz naruszenia, oraz ściśle określenie czynności, która ma być zaniechana¹⁵. W przypadku zaś kontynuowania działalności wkraczającej w monopol prawny autora, pomimo ustanowienia wskazanego zakazu, sąd może nałożyć karę grzywny na podmiot podejmujący takie czynności¹⁶.

Wkroczenie w monopol prawny autora w zakresie jego praw osobistych niesie ze sobą skutki, z roszczeniem o usunięcie których może wystąpić twórca. Przesłankami niezbędnymi dla wystąpienia z tego rodzaju roszczeniem jest bezprawność czynu oraz sam fakt wystąpienia naruszenia, które spowodowało określone skutki. Ich naprawienie może przybierać różne formy. Ustawa używając zwrotu „w szczególności” podaje jedną z nich, polegającą na złożeniu oświadczenia o odpowiedniej treści i formie. Wspomniany sposób naprawienia nie jest jednak jedynym, Sąd może bowiem wskazać inne metody przynoszące równoważne skutki obejmujące m. in.:

- 1) ogłoszenie wyroku w prasie¹⁷,
- 2) przeproszenie twórcy – treść i forma przeproszenia ze strony sprawcy, nie jest jednak pozostawiona mu do sformułowania, zawarta jest bowiem w sentencji wyroku. Inne rozwiązanie tej kwestii sprzeciwiałoby się przyjętej

¹⁴ D. Czajka, *Ochrona praw twórców...*, s. 238.

¹⁵ Orzeczenie Sądu Najwyższego z 9 lipca 1971 r. OSN 1972 nr 1, poz. 19.

¹⁶ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 1964 nr 43 poz. 296), art. 1051.

¹⁷ nie publ. orzeczenie Sądu Najwyższego z 9 października 1974 r. I CR 495/74.

w orzecznictwie zasadzie zgodnie, z którą sentencja wyroku musi rozstrzygać sprawę w sposób definitywny i kategoriyczny, unikając pozostawienia jej do konkretyzacji stronom postępowania¹⁸,

- 3) dokonanie korekty dzieła w sposób uwzględniający prawa osobiste twórcy¹⁹,
- 4) zniszczenie bezprawnie wytworzonych egzemplarzy utworów bądź przedmiotów, które wykorzystane zostały do dokonania tego naruszenia²⁰.

Twórca może też złożyć powództwo o ustalenie. Nie wynika ono jednak z ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych i ma swoje podstawy w art. 189 Kodeksu Cywilnego. Powództwo to wszczynane jest w dwojakim celu. Po pierwsze dla ustalenia, czy określone prawo osobiste przysługuje uprawnionemu, po drugie zaś dla sprecyzowania treści tego prawa w negatywnym i pozytywnym aspekcie. Istotą tego środka jest usunięcie sporu między stronami oraz potwierdzenie orzeczeniem sądowym istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego, poprzez określenie, jakie działania osoby pozwanej nie powinny być prowadzone oraz jakie czynności wkraczają w monopol prawny autora²¹.

Roszczenia o charakterze majątkowym obejmują natomiast zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę mające na celu jej naprawienie oraz roszczenie o zapłatę określonej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Obydwa roszczenia tego rodzaju mają charakter fakultatywny, stosowane są natomiast wyłącznie w przypadku, gdy naruszenie *droit moral* autora dokonane zostało w wyniku czynu zawinionego bez względu na to, czy była to wina umyślna czy też nieumyślna²².

Roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne będące wynikiem naruszenia praw osobistych autora, jakkolwiek związanych z niematerialną płaszczyzną twórczości, jest instrumentem prawnym pozwalającym nadać szkodom niemajątkowym materialnego wymiaru poprzez przyznanie twórcy określonej rekompensaty w formie pieniężnej. Obejmuje ona środki przekazane twórcy jako zadośćuczynienie, a także w przypadku gdy zgłosi on stosowne żądanie środki przeznaczone na określony cel społeczny. W tym kontekście warto odnieść się do dokonanej w 2002 r. nowelizacji ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, która wzmocniła ochronę praw osobistych. Przed jej przyjęciem autor miał bowiem możliwość żądania, aby sprawca naruszenia przekazał określona kwotę na wskazany cel społeczny jako działanie alternatywne w stosunku do zadośćuczynienia. Obecnie twórca może domagać się spełnienia obydwu roszczeń jednocześnie²³.

Jak wspomniano wcześniej, środki ochrony autorskich praw osobistych umieszczone są nie tylko w ramach regulacji cywilnoprawnych, ale też w prawie karnym. Na gruncie karnoprawnym sankcjonowane są czynności wymienione w art. 115 ustawy polegające na przywłaszczeniu sobie autorstwa, wprowadzenie w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu, rozpowszechniania

¹⁸ Orzeczenie Sądu Najwyższego z 19 stycznia 1982 r. OSN 1982, nr 8-9, poz. 123).

¹⁹ Orzeczenie Sądu Najwyższego z 30 grudnia 1970 r. OSN, poz. 175.

²⁰ Orzeczenie Sądu Najwyższego z 8 lutego 1958 r. CR 568/57, NP 158 s. 124.

²¹ J. Sieńczyło-Chłabicz (red.): *Prawo własności intelektualnej*, Wydawnictwo Prawnicze „LexisNexis” Warszawa 2009, s. 205.

²² K. Golań, R. Golań, *Prawo autorskie w praktyce...*, s. 146.

²³ J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska: Z. Cwiąkański, R. Markiewicz, E. Traple, *Ustawa prawo autorskie i prawa pokrewne: komentarz, "ABC"*, Warszawa 2003, s. 542.

działa bez podania nazwiska twórcy, jak również publiczne zniekształcenie utworu jego działalności i inne naruszenia prawa autorskiego obejmujące enumeratywnie wymienione w przepisie przekroczenia uprawnień lub niedopełnienie obowiązków wynikających z ustawy, mające na celu osiągnięcie korzyści majątkowych, a także czynności wymienione w art. 119 związane z uniemożliwianiem lub utrudnianiem prawa do kontroli²⁴. Wskazane powyżej regulacje prawne odnoszą się więc do kilku rodzajów zachowań skierowanych przeciwko dobrom osobistym autora.

Najpowszechniejszą kategorią działań zabronionych jest plagiat. Pojęcie to nie występuje bezpośrednio ustawie, zostało wykształcone na gruncie doktryny dla określenia się dwóch czynności wymienionych w art. 115 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, a mianowicie przypisywanie sobie autorstwa cudzego utworu, bądź też wprowadzanie w błąd co do autorstwa. Plagiat sankcjonowany był już pod rządami ustawy o prawie autorskim z 1952 r., której przepisy karne jako jedyne przestępstwo wymieniały właśnie przywłaszczenie sobie autorstwa cudzego dzieła. Porównując obydwie regulacje należy wskazać na wzmacnianie ochrony praw osobistych widoczne poprzez wzmocnienie sankcji karnych. W minionym stanie prawnym za czynności tego rodzaju groziła bowiem kara aresztu do lat dwóch i grzywny do 50.000 zł, przy czym mogły być one stosowane alternatywnie²⁵. Na gruncie obecnych przepisów sankcje te przyjmują trzy formy: grzywnę, karę ograniczenia wolności albo karę pozbawienia wolności do lat 3.

Drużą kategorią czynów wymienionych w art. 115 ust. 2 obejmuje rozpowszechnianie cudzego utworu w sposób zatajający autorstwo dzieła, które to czynności mogą dotyczyć różnych pól eksploatacji, w tym m.in. radia, telewizji czy internetu. Dokonywane są one w zamiarze bezpośrednim obejmującym dążenie do zapewnienia szerokiego dostępu do utworu, bez względu na efekt takiego działania. Przepis ten sankcjonuje także publiczne zniekształcenie utworu. Czynność taka musi mieć charakter umyślny, sama zaś deformacja utworu może dotyczyć zarówno jego treści, jak i formy. Dla wyczerpania wszystkich przesłanek czyn musi być też dokonany publicznie, a więc w sposób umożliwiający zapoznanie się z efektem takiego działania przez bliżej nieokreśloną liczbę osób²⁶. Czynności takie zagrożone są karą grzywny, karą ograniczenia lub karą pozbawienia wolności do lat 3.

Ustawa określa także w art. 115 ust. 3 odpowiedzialność za inne niż wymienione wcześniej czyny naruszające prawa autorskie w celu uzyskania korzyści majątkowych. Należy w tym kontekście zauważyć, iż przedmiotem działań naruszających ten przepis może być także szereg innych praw wykraczających poza *droit moral* autora. Katalog działań penalizowanych w tym przepisie sformułowany jest w sposób otwarty, co może budzić niejasności związane z określeniem, jakie zachowania będą na tej podstawie penalizowane²⁷. Sankcją za dokonanie czynów

²⁴ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. nr 90, poz. 631).

²⁵ Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz.U. 1952 nr 34 poz. 234).

²⁶ M. Mozgawa, J. Radoniewicz, *Przepisy karne w prawie autorskim. Zagadnienia teorii i praktyki*, „Prokuratura i Prawo”, 1997, nr 7-8, s. 12.

²⁷ E. Czarny-Drożdziejko, *Projektowane zmiany w przepisach karnych ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, ZNJU, Prace naukowe z zakresu wyalazczości i ochrony własności intelektualnej 1999, z. 71, s. 170.

zaliczających się do wskazanej kategorii jest grzywna, kara ograniczenia wolności lub kara pozbawienia wolności do roku.

Uniemożliwienie lub utrudnianie prawa do kontroli w kontekście środków prawnych określających odpowiedzialność za naruszenia praw osobistych związane jest z kontrolą wykorzystania utworu, wymienioną jako jedno z *droit moral* zawartych w art. 16 ustawy. Należy jednak pamiętać, iż prawo to przysługuje twórcy także w związku z kontrolą wynagrodzenia. Odpowiedzialność za naruszenie tego prawa znajdzie się więc także w ramach środków prawnych chroniących interesy majątkowe. Czynności tego rodzaju podlegają grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. Ich ściganie następuje natomiast na wniosek.

Poruszając kwestie odpowiedzialności za naruszenia praw osobistych należy odnieść się także do specyficznego jej rodzaju, czyli odpowiedzialności dyscyplinarnej. W aspekcie podmiotowym obejmuje ona odpowiedzialność z tytułu popełnienia plagiatu trzech grup podmiotów: nauczycieli akademickich studentów uczelni wyższych oraz doktorantów. Wobec nauczycieli akademickich określone w przepisach prawa sankcje obejmują:

- 1) orzeczenie kar dyscyplinarnych, w skład których wchodzi: upomnienie; nagana, nagana z pozbawieniem prawa do pełnienia funkcji kierowniczych w uczelni na okres do pięciu lat;
- 2) pozbawienie prawa do wykonywania zawodu nauczyciela akademickiego na stałe lub na czas określony, rozwiązanie przez rektora stosunku pracy z nauczycielem akademickim bez zachowania okresu wypowiedzenia;
- 3) stwierdzenie nieważności postępowania o nadanie stopnia doktora i doktora habilitowanego albo tytułu profesora;
- 4) wznowienie postępowania o nadanie stopnia doktora i doktora habilitowanego albo tytułu profesora²⁸.

Przypadek popełnienia plagiatu przez studentów uczelni wyższych sankcjonowany jest karami dyscyplinarnymi w postaci: upomnienia, nagany, nagany z ostrzeżeniem, zawieszenia w określonych prawach studenta na okres do jednego roku bądź wydalenia z uczelni. Może to także skutkować wystosowaniem przez rektora zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa, skutkującego karami opisanymi we wcześniejszej części publikacji²⁹.

W przypadku doktorantów regulacje odpowiedzialności odsyłają do przepisów dotyczących studentów uczelni wyższych – wskazane powyżej sankcje należy więc uznać za obowiązujące wobec tej kategorii podmiotów.

Odpowiedzialność za naruszenia praw majątkowych

Ochrona ekonomicznych interesów twórców jest elementem niezwykle istotnym, to uprawnienia majątkowe pozwalają bowiem autorowi na funkcjonowa-

²⁸ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym* (Dz.U. Nr 164, poz. 1365, z późn. zm.) art.126, art. 140; ustawa z dnia 14 marca 2003 r. *o stopniach naukowych i tytułach naukowych oraz o stopniach i tytułach w zakresie sztuki* ((Dz.U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.) art 29 i art 29a.

²⁹ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym* (Dz.U. Nr 164, poz. 1365, z późn. zm.) art. 212, art. 214.

nie w społeczeństwie, posiadanie odpowiedniego statusu majątkowego i zachęcają go tym samym do dalszej twórczości, poprzez zapewnienie mu gwarancji uzyskania korzyści majątkowych. Na płaszczyźnie majątkowej autorowi przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu³⁰.

Wkroczenie w monopol autora w zakresie praw majątkowych może przyjąć różne formy obejmujące przede wszystkim czyny związane z korzystaniem z utworów na różnych polach eksploatacji bez zgody twórcy, a więc bez umowy uprawniającej dany podmiot do korzystania z dzieła, jak też w przypadku przekroczeń postanowień takiej umowy poprzez eksploatację utworu na innych niż określone w kontrakcie pola eksploatacji, nieuprawnione powielanie egzemplarzy utworu i późniejszą ich sprzedaż czy też w przypadku, gdy dotyczy to programu komputerowego – instalowania go na większej, niż jest to przewidziane w licencji, liczbie komputerów³¹.

Na płaszczyźnie cywilnoprawnej, podobnie jak w przypadku uprawnień osobistych, roszczenia wobec osoby wkraczającej w monopol autora mogą przybrać formę roszczeń o charakterze majątkowym oraz roszczeń o charakterze niemajątkowym.

Naruszenie autorskich praw majątkowych skutkuje możliwością zgłoszenia przez twórcę roszczeń o charakterze niemajątkowym obejmujących: zaniechanie bezprawnego działania w sytuacji, gdy działanie takie narusza monopol autora oraz usunięcia powstałych w ten sposób skutków, czego szczególną postacią jest roszczenie o dokonanie jednokrotnego lub wielokrotnego ogłoszenia w prasie oświadczenia o odpowiedniej treści albo też podania do publicznej wiadomości całości lub części orzeczenia sądowego wydanego w sprawie dotyczącej tego naruszenia, w sposób i w zakresie określonym przez sąd. Roszczenia tego rodzaju cechują się licznymi analogiami do roszczeń niemajątkowych powstałych w związku z naruszeniem praw osobistych autora. Podstawową różnicą jeśli chodzi o regulację tego rodzaju jest fakt, iż w odniesieniu do *droit moral* możliwość wystąpienia z roszczeniem o zaniechanie naruszenia istniała też w sytuacji, gdy działanie tego rodzaju było jedynie zagrożeniem. W przypadku praw majątkowych natomiast możliwe jest to wyłącznie w przypadku dokonania czynu naruszającego interesy majątkowe autora, w celu zapobiegania dalszemu trwaniu takiego stanu albo w przypadku, gdy taki stan co prawda ustał, ale istnieje zagrożenie podjęcia działań zabronionych w przyszłości. Usunięcie skutków naruszenia może zaś przybrać formy omówione przy okazji ochrony praw osobistych na płaszczyźnie cywilnoprawnej, a więc także wymienione jako niezależne od wymienionych wcześniej wskazanych roszczeń domaganie się jednokrotnego albo wielokrotnego ogłoszenia w prasie oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie lub podania do publicznej wiadomości części albo całości orzeczenia sądu wydanego w rozpatrywanej sprawie, w sposób i w zakresie określonym przez sąd³².

³⁰ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. nr 90, poz. 631).

³¹ http://zaiks.org.pl/236,0,70_roszczenia_cywilne_z_tytulu_naruszen_majatkowych_praw_autorskich_lub_pokrewnych.st_1.

³² Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. nr 90, poz. 631).

Roszczeniami majątkowymi są natomiast roszczenia o: naprawienie wyrządzonej szkody na zasadach ogólnych, uregulowanych w art. 415 k.c.; zapłatę podwójnej, a jeśli naruszenia jest zawinione – potrójnej wysokości stosownego wynagrodzenia, czy też o wydanie bezprawnie uzyskanych korzyści. Niezależnie od wskazanych roszczeń podmiot uprawniony może żądać uiszczenia odpowiedniej sumy pieniężnej na rzecz Funduszu Promocji Twórczości³³.

Dla wystąpienia z roszczeniem o naprawienie szkody na zasadach ogólnych należy wykazać, iż szkoda taka polegająca bądź to na stracie części majątku autora, bądź też na utracie oczekiwanych korzyści, faktycznie wystąpiła i pozostawała w związku przyczynowo skutkowym z czynem naruszającym prawa majątkowe, który to był czynem zawinionym bez względu na to, czy nastąpił z winy umyślnej czy też nie. Ze względu na specyfikę praw autorskich może się w tym kontekście pojawić problem związany z oszacowaniem wartości poniesionych strat. W związku z tym sąd może jednak na podstawie art. 322 KPC zasądzić określoną kwotę także we wskazanej sytuacji³⁴.

Naprawienie wyrządzonej szkody poprzez zapłatę dwukrotności stosownego wynagrodzenia może być orzeczone wobec sprawcy w przypadku, gdy czyn ten cechuje się bezprawnym charakterem oraz powoduje straty majątkowe w wysokości należnego twórcy wynagrodzenia. Zawiniony charakter czynu podnosi zaś sankcję do trzykrotności należnego wynagrodzenia³⁵. Warto w tym kontekście zauważyć, że zastosowanie konstrukcji prawnej, opierającej się na wielokrotności wynagrodzenia, wykracza poza kompensacyjny charakter tego rodzaju środka czyniąc z niego swego rodzaju karę cywilną. Przepis ten jakkolwiek wzmacniający ochronę twórców jest obecnie przedmiotem krytyki m.in. ze strony Rzecznika Praw Obywatelskich³⁶.

Roszczenie o wydanie uzyskanych korzyści jest efektem przyjętego w ustawodawstwie poglądu, iż działanie naruszające chronione prawem wartości nie powinno przynosić zysku osobie dopuszczającej się takiego czynu³⁷. Jako korzyści o których mowa, w doktrynie zwykło się określać bądź to przyrost wartości majątku, bądź też zmniejszenie wydatków³⁸.

Wskazane powyżej roszczenia o zapłatę wielokrotności wynagrodzenia oraz wydanie korzyści od wprowadzenia zmian nowelą z 16 marca 2007 r. nie mają już charakteru alternatywnego, co oznacza, iż mogą być dochodzone jednocześnie³⁹.

Ostatnim wreszcie roszczeniem, niezależnym od opisanych powyżej, jest roszczenie o zapłatę określonej sumy pieniężnej na rzecz Funduszu Promocji Twórczości. Przesłankami koniecznymi dla dochodzenia tego roszczenia jest zawiniony charakter popełnionego czynu oraz jego związek z prowadzoną działalnością gospodarczą. Wskazana suma nie może być niższa od dwukrotności uprawdopodobnionych korzyści, jakie sprawca poniósł w związku z dokonaniem naruszenia, jej górna granica nie jest natomiast określona w przepisach prawa

³³ J. Sieńczyło-Chłabczyk (red.), *Prawo własności intelektualnej*, s. 197-200.

³⁴ http://www.wuw.pl/ksiegarnia/tresci/studiairidica/47/47_11.pdf.

³⁵ J. Sieńczyło-Chłabczyk (red.), *Prawo własności intelektualnej*, s. 202.

³⁶ Zob. <http://prawo.vagla.pl/node/9742>

³⁷ J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska; Z. Cwiągalski, R. Markiewicz, E. Traple, *Ustawa prawo autorskie...*, s. 561.

³⁸ J. Sieńczyło-Chłabczyk [red.], *Prawo własności intelektualnej*, s. 203.

³⁹ Zob. <http://prawo.vagla.pl/node/9742>.

Na płaszczyźnie prawnokarnej ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych wymienia szereg czynów skierowanych przeciwko interesom majątkowym autora przybierających postać:

- 1) bezprawnego rozpowszechniania cudzego utworu, określanego powszechnie mianem piractwa (art. 116),
- 2) bezprawnego rozpowszechniania, utrwalenia lub zwielokrotnienia cudzego dzieła (art. 117),
- 3) prowadzonego w celu osiągnięcia korzyści majątkowej nabywania, pomagania w zbyciu, przyjmowania lub pomagania w ukryciu przedmiotu będącego nośnikiem utworu, rozpowszechnianego lub zwielokrotnionego bez uprawnienia albo wbrew jego warunkom, zwane także paserstwem (art. 118),
- 4) produkcji, obrotu, reklamy, posiadania, przechowywania lub wykorzystywania urządzeń lub ich komponentów przeznaczonych do nielegalnego usuwania lub obchodzenia technicznych zabezpieczeń przed nielegalnym odtwarzaniem, przegrywaniem lub zwielokrotnianiem (art. 118¹),
- 5) uniemożliwiania lub utrudniania prawa do kontroli (art. 119).

Bezprawne rozpowszechnianie cudzego utworu dotyczy niedozwolonego dokonywania reprodukcji przedmiotów prawa autorskiego dla celów handlowych oraz czynności polegających na handlu tak wytworzonymi kopiami. Czyny takie zarówno w doktrynie, jak też w języku potocznym określane są mianem piractwa. Podlegają one karze grzywny, karze ograniczenia wolności lub karze pozbawienia wolności do lat 2. Przepisy ustawy przewidują ponadto dwa kwalifikowane typy piractwa. Pierwszy z nich, polegający na działaniu w celach osiągnięcia korzyści majątkowych, sankcjonowany jest karą pozbawienia wolności do lat 3, drugi zaś przewidujący sytuację, w której sprawca z działań bezprawnych uczynił sobie stałe źródło dochodu albo organizuje bądź kieruje działalnością przestępczą naruszającą we wskazany sposób prawa majątkowe, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 5. Przestępstwo to nie musi być popełnione umyślnie, bowiem czyny o takim charakterze zostają uznane za niezgodne z prawem, również wtedy gdy nie były zawinione. Brak winy umyślnej jest jednak przesłanką dla złagodzenia kary, przewidując jako sankcję grzywnę, karę ograniczenia wolności lub karę pozbawienia wolności do roku⁴⁰.

Piractwo jest obecnie najpowszechniejszym zjawiskiem patologicznym godzącym w prawa majątkowe autorów, na upowszechnienie którego w znacznym stopniu wpłynął rozwój technologii cyfrowej, a w szczególności sieci komputerowych z Internetem na czele. Poruszając kwestie odpowiedzialności za naruszenia autorskich praw majątkowych nie sposób nie odnieść się w tym kontekście do problemów wynikłych na płaszczyźnie środowiska cyfrowego. Czyny kategoryzowane jako piractwo komputerowe wymagają bowiem szerokiego zaplecza technologicznego, którym to dysponują jedynie wyspecjalizowane podmioty. Pojawia się w tym kontekście problem odpowiedzialności dostawców sieci internetowych, o ile bowiem odpowiedzialność dostawcy zawartości sieci, a więc osoby faktycznie dopuszczającej się naruszenia jest bezsporna, o tyle problem podmiotów, których udział w naruszeniu wynika wyłącznie z technologicznych aspektów działalności prowadzonej w zakresie zapewniania dostępu do sieci, budził liczne wątpliwości

⁴⁰ J. Sieńczyło-Chlabcz (red.), *Prawo własności intelektualnej*, s. 213.

prowadząc do konieczności rozstrzygnięcia tego rodzaju kwestii na płaszczyźnie Unii Europejskiej, co dokonane zostało w dyrektywie 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym. W wyniku jej transpozycji wprowadzono w polskim systemie prawnym, ustawą z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną, regulację niepozwalającą, co do zasady, nakładać na dostawców usług internetowych bezwzględny obowiązek monitorowania informacji udostępnianych za ich pośrednictwem, za wyjątkiem sytuacji, gdy wystąpi o to organ państwowy. Informacja taka wykorzystywana jest zaś na potrzeby prowadzonych przez ten organ postępowań.

Odpowiedzialność dostawców sieci wyłączona jest zaś w 3 przypadkach:

1. Działanie usługodawcy polega wyłącznie na pośredniczeniu w dostępie do danych, a więc w sytuacji, gdy nie jest on podmiotem inicjującym przekaz, nie dokonuje edycji przekazywanych informacji oraz nie wybiera odbiorcy przekazu. Dotyczy to też automatycznego, przejściowego i krótkotrwałego przechowywania transmitowanych danych, których przetrzymywanie nie może trwać dłużej, niż jest to niezbędne dla przeprowadzenia przekazu.
2. Przekazywanie danych przez usługodawcę następuje w sposób automatyczny i krótkotrwały, a pośrednie ich przechowywanie ma na celu podniesienie efektywności dostępu do nich, o ile nie modyfikuje on takich danych; stosuje uznane techniki informatyczne określające techniczne parametry dostępu do danych oraz ich aktualizowania, a także nie zakłada posługiwania się środkami informatycznymi stosowanymi dla uzyskania informacji o korzystaniu ze zgromadzonych danych. Dowiadując się zaś, że dane te zostały usunięte z pierwotnego źródła transmisji, zamknięto dostęp do nich lub o działania takie wystąpił sąd bądź inny kompetentny organ, który podjął wobec nich analogiczne czynności.
3. Dostawca sieci, udostępniając na własnych serwerach miejsce, na którym mogą być zamieszczane określone dane, nie wie o bezprawnym ich charakterze. W przypadku zaś powzięcia takiej informacji, w drodze urzędowego zawiadomienia lub w inny sposób gwarantujący jej wiarygodność, niezwłocznie uniemożliwił dostęp do nich⁴¹.

Przepisy prawa nie nakładają jednocześnie na usługodawcę obowiązku sprawdzania przechowywanych, przekazywanych lub transmitowanych danych, co zdaje się rozluźniać reżim prawa autorskiego zmierzający do zaostrzenia sankcji za czyny mające znamiona naruszenia prawa autorskiego, poprzez zwalnianie z odpowiedzialności podmiotów, których działalność mogłaby przynieść faktyczną kontrolę nad dokonywanymi naruszeniami. W tym kontekście należy jednak mieć na uwadze zrównoważenie opłacalności obrotu usługami sieciowymi z problematyką zapewnienia należnych korzyści podmiotom prawa autorskiego. Wprowadzenie nadmierne uciążliwych obowiązków dostawców sieci mogłoby bowiem doprowadzić do zwolnienia tempa rozwoju usług, znacznego wzrostu ich cen, a tym samym spadku ich popularności. Obrót prawami autorskimi w Internecie przynosi zaś ogromne zyski, a zmniejszenie dostępności sieci z uwagi na wysokie jej koszty, podnosząc bezpieczeństwo paradoksalnie stanowiłoby istotne

⁴¹ Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz.U. 2002 nr 144 poz. 1204) art. 13-15.

ograniczenie dla obrotu. W tej kwestii należy też pamiętać, iż obecne rozwiązania techniczne nie stwarzają wystarczająco skutecznych możliwości dla prowadzenia tego rodzaju działań. Warto wreszcie zauważyć problem, który stał się punktem zapalnym w protestach przeciwko Porozumieniu ACTA, a mianowicie fakt, iż ustanowienie takiego nadzoru mogłoby prowadzić do naruszania prywatności użytkowników sieci⁴².

Drugim rodzajem czynów penalizowanych przepisami ustawy jest bezprawne rozpowszechnianie, utrwalenie lub zwielokrotnienie cudzego dzieła. Działanie takie narusza wyłączne prawo podmiotu autorsko uprawnionego do rozpowszechniania wytworu jego działalności przez utrwalanie lub zwielokrotnianie cudzego utworu bez uzyskania licencji lub wbrew jej postanowieniom. Do naruszenia dochodzi w momencie „utrwalenia” lub „zwielokrotnienia” dzieła z zamiarem jego rozpowszechniania, dokonywane jest więc wyłącznie w zamiarze bezpośrednim. Czyny tego rodzaju zagrożone są sankcją grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Przepisy przewidują też kwalifikowaną ich formę odnoszącą się do sytuacji, gdy sprawca uczynił sobie z takiej działalności stałe źródło dochodu albo kieruje lub organizuje działalnością przestępczą w tym zakresie. W przypadkach tych przewidywana jest jedynie kara pozbawienia wolności do lat 3⁴³.

Kolejnym przestępstwem, określonym w części karnej ustawy, jest paserstwo. Określenia tego nie używa co prawda ustawodawca, jednak w doktrynie zwykle się określać mianem paserstwa czyny dokonywane w celu osiągnięcia korzyści majątkowej obejmujące nie tylko nabywanie nielegalnych kopii nośników, na których zapisano utwory, ale też pomoc w ich zbyciu, przyjmowanie lub pomaganie w ich ukryciu. Osoba dokonująca tego rodzaju naruszenia musi być świadoma, że przedmioty jej przekazywane powstały w wyniku bezprawnego działania, bez uzyskania uprawnienia lub wbrew jego warunkom. Istotna jest tutaj wiedza o samym naruszeniu prawa, bez względu na posiadanie informacji, kto jest za nie odpowiedzialny. Konieczny jest też zamiar bezpośredni. Odpowiedzialność za takie działanie przyjmuje postać kary pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. W przypadku zaś gdy działalność taka wykorzystywana jest jako stałe źródło dochodu sprawcy bądź też sprawca kieruje lub organizuje tego rodzaju działalność przestępczą, zachodzi kwalifikowany typ przestępstwa, zagrożony sankcją pozbawienia wolności od roku do 5 lat. Przepisy przewidują przy tym sytuację, w której sprawca nie miał co prawda świadomości, że przedmiot, który nabywa lub dokonuje innych czynności wskazanych powyżej, pochodzi z przestępstwa, jednakże na podstawie okoliczności towarzyszących temu działaniu powinien lub może przypuszczać, iż taki stan rzeczy zaistniał. Jest to więc swego rodzaju paserstwo o charakterze nieumyślnym, przy czym ta nieumyślność odnosi się wyłącznie do

⁴² J. Barta, R. Markiewicz, *Internet a prawo*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych "Universitas", Kraków 1998, s. 239-240.

⁴³ D. Czajka, *Ochrona praw twórców...*, s. 281-282.

nieświadomości o pochodzeniu przedmiotów, działania podjęte wobec nich są bowiem działaniami umyślnymi⁴⁴. W przypadku wystąpienia wskazanej nieświadomości stosowane są jednak łagodniejsze kary obejmujące grzywnę, karę ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2⁴⁵.

Rozwój technologii cyfrowej wymusza stosowanie nowych środków, w postaci zabezpieczeń technicznych, służących protekcji interesów autora. Środki tego rodzaju chronione są na płaszczyźnie karnej poprzez penalizację działań polegających na wytwarzaniu urządzeń lub ich komponentów przeznaczonych do niedozwolonego usuwania lub obchodzenia zabezpieczeń technicznych chroniących utwory przed odtwarzaniem, przegrywaniem lub zwielokrotnianiem, obrotem takimi urządzeniami, a także ich reklamowaniem w celu sprzedaży lub najmu. Czynności takie zagrożone są sankcją grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3. Czynem zabronionym jest nie tylko wskazane powyżej działanie, lecz również posiadanie, przechowywanie lub wykorzystywanie wskazanych rodzajów urządzeń lub ich komponentów, w tym przypadku kary są jednak łagodniejsze, obejmują bowiem grzywnę, karę ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku⁴⁶.

Działania klasyfikowane jako uniemożliwianie lub utrudnianie prawa do kontroli, wspomniane zostały już przy okazji odpowiedzialności za naruszanie praw osobistych, w odniesieniu do praw majątkowych czyny tego rodzaju dotyczą innych kwestii wynikających z prawa do kontroli wynagrodzenia, z ustaleniem którego wiąże się uprawnienie autora do uzyskania niezbędnych informacji, obejmujące możliwość wglądu do prowadzonej przez dany podmiot dokumentacji. Odmowa lub stwarzanie przeszkód w dostępie do takich informacji jest przestępstwem, które może być popełnione zarówno przez działanie, jak i zaniechanie. Czynności tego rodzaju podlegają grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku⁴⁷.

Podsumowanie

Podsumowując, ochrona interesów autora jest niewątpliwie podstawowym celem regulacji prawnych za zakresu prawa autorskiego. Przedstawione w niniejszej publikacji środki służące temu celowi, odnoszące się określenia odpowiedzialności za naruszenia autorskich praw osobistych i majątkowych, odgrywają w tym istotną rolę. Uwzględniając proces rozwoju regulacji prawnoautorskich uwagę zwraca stałe podwyższanie standardów ochrony widoczne na w polskim systemie prawnym, m.in. w rozbudowanie kwestii odpowiedzialności karnej za czyny godzące w interesy autora, która w porównaniu z poprzednią ustawą o prawie autorskim z 1952 r., znacznie rozszerzyła katalog penalizowanych działań. Nową tendencją

⁴⁴ M. Budyn-Kulik, *Strona podmiotowa wybranych przestępstw przeciwko mieniu – paserstwo*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2011, s.16-17, dostępne pod adresem: http://www.iws.org.pl/pliki/pliki/raporty11/AR_Budyn-Kulik_%20M%20Strona%20podmiotowa%20wybranych%20przest%20C4%99pstw%20-%20paserstwo%202011.pdf, dostęp dnia 28.XI.2012 r.

⁴⁵ D. Czajka, *Ochrona praw twórców...*, s. 283.

⁴⁶ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. nr 90, poz. 631).

⁴⁷ J. Sieńczyło-Chlabcz (red.), *Prawo własności intelektualnej*, s. 214-215.

obserwowaną w Europie od początków lat 90. (w ustawodawstwie polskim przyjęto zaś 2000 r. nowelizację ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych) jest też objęcie ochroną zabezpieczeń technicznych. Działanie takie wynika jednak nie tylko z inicjatywy polskiego prawodawcy, ale w głównej mierze z działań podejmowanych na płaszczyźnie międzynarodowej. Ochrona prawa autorskiego staje się bowiem problemem globalnym, czego wynikiem jest rozwój sieci komputerowych z Internetem na czele. Słusznie przewidywał Stanisław Witkiewicz, stwierdzając w tekście „Technika przyszłości”, zamieszczonym w tomie „Dziwny człowiek”, że: „Z czasem postęp elektrotechniki, czy może jeszcze innej, na jakiejś subtelniejszej, nieznaney dziś sile opartej techniki doprowadzi do tego, że całe dobro, jakie ludzkość w sztuce zgromadziła, stanie się dostępne dla wszystkich, wszędzie i w każdym czasie. Przenoszenie obrazów i dźwięków będzie rzeczą tak łatwą i zwykłą, że wymiana myśli, współrzędność wrażeń i wzruszeń, stanów psychicznych i uczuć, uczyni z ludzkości jakby jedną potężną duszę”. Realizacja takiego stanu nie przyniosła jednakże samych pozytywnych skutków, stąd też ogrom problemów związanych z rosnącą liczbą naruszeń interesów autora w środowisku cyfrowym.

Obecne środki ochrony interesów autora, w tym także kwestia odpowiedzialności, skonstruowane są przede wszystkim dla unormowania tradycyjnych pól eksploatacji utworów. Związane jest to z kształtowanym przez stulecia pojęciem własności. Prawo cywilne, na bazie którego wykształciło się prawo autorskie, stosuje się bowiem wobec tradycyjnych form własności, co prowadzi do powstania licznych kontrowersji na temat skuteczności takiej ochrony wobec utworów zdigitalizowanych. Utrzymanie dotychczasowego modelu własnościowego, a jednocześnie coraz pilniejsze dążenie organów międzynarodowych i krajowych do rozwiązania kwestii praw wyłącznych w cyberprzestrzeni, może prowadzić do dwóch wzajemnie wykluczających się zjawisk. Chęć zapewnienia ochrony prawnoautorskiej powoduje, widoczne już w ostatnich latach, zaostrzenie sankcji karnych. Jednocześnie jednak rozwijają się będą coraz to nowe sposoby naruszania praw twórców za pośrednictwem Internetu. Problem rozwoju środków służących do naruszania prawa autorskiego nie jest jedynie zagadnieniem technologicznym, lecz odnosi się także do zasad funkcjonowania społeczeństwa informacyjnego. Odmienność wartości, które reprezentowane są w jego ramach, wymaga ustalenia nowych reguł dostępu do informacji oraz dóbr kultury. Należy przy tym pamiętać o wyważeniu interesów twórców i użytkowników, tak by żadna ze stron nie ucierpiała w wyniku zmian⁴⁸.

Bibliografia

- Barta J., Czajkowska-Dąbrowska M., Cwiągalski Z., Markiewicz R., Traple E., *Ustawa prawo autorskie i prawa pokrewne: komentarz*, Zakamycze, Kraków 2005.
- Barta J., Czajkowska-Dąbrowska M., Cwiągalski Z., Markiewicz R., Traple E., *Ustawa prawo autorskie i prawa pokrewne: komentarz, "ABC"*, Warszawa 2003.

⁴⁸ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, s. 428.

- Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie*, Oficyna Wydawnicza a Wolters Kluwer business, Warszawa 2010.
- Barta J., Markiewicz R., *Internet a prawo*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych "Universitas", Kraków 1998.
- Budyn-Kulik M., *Strona podmiotowa wybranych przestępstw przeciwko mieniu – paserstwo*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2011 [dostępne pod adresem: http://www.iws.org.pl/pliki/pliki/raporty11/AR_Budyn-Kulik_%20M%20Strona%20podmiotowa%20wybranych%20przest%C4%99pstw%20-%20paserstwo%202011.pdf] dostęp dnia 28.XI.2012 r.
- Czajka D., *Ochrona praw twórców i producentów*, Europejska Wyższa Szkoła Prawa i Administracji, Warszawa 2010.
- Czarny-Drożdżewo E., *Projektowane zmiany w przepisach karnych ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, ZNJJ, Prace naukowe z zakresu wyznaczności i ochrony własności intelektualnej 1999, z. 71.
- Golał K., Golał R., *Prawo autorskie w praktyce: nowe pola eksploatacji, opłaty, twórcze bazy danych, obrót cywilnoprawny, opodatkowanie, ochrona prawa autorskiego*, Infor, Warszawa 2003.
- Golał R., *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Matlak A., *Charakter prawny regulacji dotyczących zabezpieczeń technicznych*, Oficyna Wydawnicza a Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007.
- Matlak A., *Prawo autorskie w społeczeństwie informacyjnym*, Zakamycze, Kraków 2004.
- Mozgawa M., Radoniewicz J., *Przepisy karne w prawie autorskim. Zagadnienia teorii i praktyki*, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 7-8.
- Sieńczyło-Chlabicz J. (red.), *Prawo własności intelektualnej*, Wydawnictwo Prawnicze „LexisNexis” Warszawa 2009
- Wojnicka E., *System prawa prywatnego*. T. 13. Prawo autorskie, red. Barta J., Markiewicz R., Warszawa 2007.

Akty prawne

- Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym.
- Dyrektywa 2004/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).
- Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (TRIPS) z dnia 15 kwietnia 1994.
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. nr 90, poz. 631) Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz.U. 1952 nr 34 poz. 234).
- Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki ((Dz.U. nr 65, poz. 595, z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 1964 nr 43 poz. 296).

Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz.U. 2002 nr 144 poz. 1204).

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. nr 164, poz. 1365, z późn. zm.).

Orzecznictwo

Millar v. Taylor, 98 *Eng. Rep.* 201, 4 *Burr.* 2303 (Court of King's Bench, 1769).

Orzeczenie Sądu Najwyższego z 9 października 1974 r. I CR 495/74 (niepubl.).

Orzeczenie Sądu Najwyższego z 19 stycznia 1982 r. OSN 1982, nr 8-9, poz. 123).

Orzeczenie Sądu Najwyższego z 30 grudnia 1970 r. OSN, poz. 175.

Orzeczenie Sądu Najwyższego z 8 lutego 1958 r. CR 568/57, NP 158 s.124.

Orzeczenie Sądu Najwyższego z 9 lipca 1971 r. OSN 1972 nr.1, poz.19.

Inne źródła

Copyright Enforcement Under The TRIPS Agreement: A Paper Prepared by the International Intellectual Property Alliance [dostępne pod adresem: http://www.iipa.com/rbi/2004_Oct19_TRIPS.pdf]

<http://prawo.vagla.pl/node/9742>

<http://prawo.vagla.pl/node/9742>

http://www.wuw.pl/ksiegarnia/tresci/studiaiuridica/47/47_11.pdf

http://zaiks.org.pl/236,0,70_roszczenia_cywilne_z_tytulu_naruszen_majatkowych_praw_autorskich_lub_pokrewnych.st_1